

Melih Can TOYGU
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sanatta Yeterlik Öğrencisi, mecete@gmail.com, Eskişehir-Türkiye
ORCID NO: 0000-0002-8872-2563

Kurtarıcı Beklentisinden Yaratıcı Eyleme İnci Eviner ve Sindirella Kompleksi'nin Sanatla Aşılması

Özet

Bu makale, kadınların bağımsızlık korkusu ve *kurtarıcı* beklentisiyle karakterize edilen Sindirella Kompleksi'ni çağdaş sanat pratikleri üzerinden sorunsallaştırmaktadır. Feminist sanat eleştirisinin temel kavramlarından *bakış* (gaze) teorisinin analitik bir araç olarak kullanıldığı bu çalışmada, amaçlı örneklem yöntemiyle Türkiye çağdaş sanatının öncü isimlerinden İnci Eviner'in sanatı örnek olay olarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında sanatçının *Harem* (1997), *New Citizen* (2009) ve *Biz, Başka Yerde* (2019) adlı eserleri analiz edilerek, psikolojik ve sosyolojik bağlamda kadına dayatılan pasifliğin sanatsal eylemle nasıl yapı söküme uğratıldığı ortaya konmuştur. Çalışmanın bulguları, Eviner'in sanatının yalnızca bireysel bir başkaldırıdan öte, pasif beklentiyi eylemliliğe dönüştüren kolektif bir dayanışma modeli sunduğunu göstermektedir. Sonuç olarak çalışma, temelinde insanı insana anlatma gayesi taşıyan sanatın, toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı tikanıklıkları ve akademik ve sanatsal kariyerlerdeki cam tavanları aşmadaki dönüştürücü rolüne dair disiplinlerarası bir perspektif sunma hedefindedir.

Anahtar Kelimeler: Sindirella Kompleksi, İnci Eviner, Sanat Eleştirisi, Bakış (*Gaze*), Sanatçı Akademisyenlik.

The Artistic Subversion of the Cinderella Complex in İnci Eviner's Journey from Savior Expectation to Creative Agency

Abstract

This article problematizes the Cinderella Complex characterized by women's fear of independence and expectation of a *savior* through contemporary art practices. Utilizing the *gaze* theory from feminist art criticism as an analytical tool, this study employs purposive sampling to examine the art of İnci Eviner, a prominent figure in Turkish contemporary art, as a case study. By analyzing the artist's works *Harem* (1997), *New Citizen* (2009), and *Biz, Başka Yerde* (2019), the research demonstrates how the passivity imposed on women in psychological and sociological contexts is deconstructed through artistic action. The findings indicate that Eviner's art offers not merely an individual rebellion, but a collective solidarity model that transforms passive expectation into agency. Ultimately, the study presents an interdisciplinary perspective on the transformative role of art in overcoming the bottlenecks created by gender roles and the 'glass ceilings' in academic and artistic careers.

Keywords: The Cinderella Complex, İnci Eviner, Art Criticism, The Gaze, Artist-Academics.

1. Giriş

Kadınların toplumsal rolleri ve iş hayatındaki zorlukları, tarih boyunca birçok disiplinin inceleme konusu olmuştur. Psikoloji literatüründe Sindirella Kompleksi olarak kavramsallaştırılan durum; kadınların bağımsızlık korkusu ve bir 'kurtarıcı' beklentisiyle karakterize edilen, bireysel kimlik gelişimini sınırlayan psikolojik bir süreci ifade etmektedir (Dowling, 1981). Sosyoloji ise, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak karşılaştıkları yapısal engelleri ve bu rollerin iş hayatındaki yansımalarını incelemiştir (Connell, 2002). Ekonomi araştırmaları kadınların iş gücüne katılımını toplumsal normlar ve ekonomik bağımlılık ile ilişkilendirirken (Seguino, 2000), eğitim bilimleri eğitime erişimdeki eşitsizliklerin kariyer üzerindeki etkisini analiz etmiştir (Leathwood & Read, 2009). Disiplinlerarası bu kuramsal

zeminden hareket eden bu makale, söz konusu psikolojik açmazı sanatsal bir perspektifle sorunsallaştırmaktadır. Çalışma, temelinde 'insanı, insana, insanla anlatma' gayesi taşıyan sanatın, toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı bu kronik tıkanıklıkları aşmadaki dönüştürücü rolüne odaklanmaktadır.

Bu bağlamda, *Sindirella Kompleksi* kavramı, kadınların bağımsızlık korkusu ve kurtarıcı beklentisi gibi psikolojik, sosyal ve kültürel etkileşimlerini anlamada önemli bir anahtar hâline gelmiştir (Dowling, 1981). Kadınların akademik ve sanatsal alanlarda karşılaştıkları engeller, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan beklentilerle şekillenmektedir. Örneğin, sanat tarihi alanında yapılan çalışmalar, kadın sanatçıların eserlerinin uzun yıllar boyunca ihmal edilmesini ele almış ve bu durumun toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklandığını göstermiştir (Nochlin, 1971; Berktaş, 2010). Benzer şekilde, feminist sanat eleştirisi, kadınların yaratıcı kimliklerini ifade etmelerine olanak tanıyan sanatsal araçları analiz ederek, bu süreçte toplumsal normları nasıl dönüştürdüklerini incelemiştir (Pollock, 2021). Bu çalışmada, Türkiye'nin çağdaş sanat alanında öncü isimlerinden İnci Eviner'in kariyeri incelenerek, başarılı kadınların bu kompleksin etkilerini nasıl aştığı ve bireysel özgürleşme süreçlerinde sanatı nasıl bir araç olarak kullandığı ele alınacaktır.

Bu makale, kadınların kariyer yolculuğunu ele alırken, bu engellerin ve kurtarıcı beklentisinin, sadece kadınların değil, aynı zamanda toplumun genel potansiyelini nasıl sınırladığını da göz önüne almaktadır. Sanat ve akademide kadınların karşılaştığı zorluklar, bu alanların iç dinamiklerinde yerleşmiş dengesizliklerin yansıması olarak görülmektedir. Bu çalışma, *Sindirella Kompleksi*'nin sadece *kadınlara özgü* bir sorun olmadığını, aksine toplumsal cinsiyet rollerinin her birey ve kurum üzerindeki karmaşık etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bütünsel perspektif, toplumsal cinsiyet eşitliğinin neden kolektif bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır.

Bu çalışma, ele aldığı konuları yalnızca bir araya getiren bir derleme olmanın ötesinde, belirli bir argümanı geliştiren bir araştırma makalesi niteliği taşımaktadır. Literatür taramasıyla elde edilen bulgular, sanat eleştirisindeki *bakış* (gaze) kavramını metodolojik bir araç olarak kullanarak psikolojik bir durumu sanatsal pratiklerle birleştiren özgün bir analitik çerçeve sunmaktadır. Bu spesifik *bakış* aracılığıyla İnci Eviner'in sanatı bir örnek olay olarak incelenmiş ve bu sayede kurtarıcı beklentisinin yaratıcı eylemle nasıl aşılabileceğine dair somut stratejiler ortaya konulmuştur. Böylece makale, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların potansiyelini gerçekleştirme gibi konularda toplumsal bir verimlilik sağlamayı hedeflemektedir.

2. Yöntem

Bu çalışmada, *Sindirella Kompleksi*'nin kadınların akademik ve sanatsal kariyerlerine etkisini incelemek amacıyla literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması, araştırma konusu hakkında mevcut bilgi birikimini sistematik şekilde derlemeyi ve analiz etmeyi amaçlayan bir yöntemdir (Snyder, 2019). Bu yöntem, konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmaları inceleyerek, mevcut teorik çerçeveyi anlamayı ve bu çerçeveye dayalı olarak yeni yorumlar geliştirmeyi mümkün kılar. Literatür taraması, özellikle sosyal bilimlerde, geniş bir perspektif sunarak araştırmacının mevcut bilgiyi değerlendirmesini ve bu bilgiler ışığında yeni sorular veya çıkarımlar geliştirmesini sağlar (Fink, 2019).

Çalışmada, kavramsal çerçevenin somutlaştırılması amacıyla amaçlı örneklem yöntemi benimsenmiş ve İnci Eviner bir örnek olay olarak belirlenmiştir. Eviner'in seçilmesinin nedeni, eserlerinin kadını kurtarılmayı bekleyen pasif mekânlardan çıkararak, onu kaotik, devinimli ve eylem halindeki özneye dönüştüren Türkiye çağdaş sanatındaki güçlü temsilcilerden biri olmasıdır.

Bu çalışmada temel olarak literatür taraması yöntemi tercih edilmiştir çünkü *Sindirella Kompleksi*'nin kavramsal çerçevesi ile kadınların sanat ve akademik alandaki mücadelelerini anlamak için kapsamlı bir teorik altyapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışma kapsamında, Dowling (1981) tarafından ortaya konulan *Sindirella Kompleksi* kavramı, Erzen (2015), Pollock (2021) ve Antmen (2000) gibi araştırmacıların toplumsal cinsiyet ve sanat ilişkisi üzerine yaptığı

çalışmalarla birleştirilerek analiz edilmiştir. Bu yöntem hem disiplinler arası perspektif sunmuş hem de İnci Eviner'in sanatı üzerinden toplumsal cinsiyet rollerine dair eleştirel bir değerlendirme yapılmasına olanak tanımıştır.

Araştırmanın analitik çerçevesi, feminist sanat eleştirisinin temel kavramlarından biri olan *bakış* (*gaze*) üzerine kurulmuştur. Bu çalışmada *bakış*, kadını *kurtarılmayı bekleyen pasif bir nesne* olarak kurgulayan toplumsal yargıları tespit etmek ve İnci Eviner'in bu yargıları sanatı aracılığıyla nasıl yıktığını çözümlemek için bir çözümleme anahtarı olarak kullanılmıştır. Bu yönüyle çalışma, kapsamlı bir literatür taramasını, Sindirella Kompleksi ve kadınların özgürleşmesi konularına odaklanan *gaze* kavramına dayalı özel bir analitik bakış açısıyla birleştirir.

Çalışma kapsamında analiz edilmek üzere sanatçının *Harem* (1997), *New Citizen* (2009) ve *Biz, Başka Yerde* (2019) adlı eserleri seçilmiştir. Eser seçiminde, Sindirella Kompleksi'nin temelini oluşturan pasiflik ve bağımsızlık korkusu belirleyici bir rol oynamıştır. Bu kronolojik izlek, söz konusu dinamiklerin zamanla kolektif ve yaratıcı bir direniş dönüşümünü ortaya koymaktadır. Bu eserler üzerinden sanatçının yaşam deneyimleri sistematik şekilde değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, sanat ve toplumsal cinsiyet çalışmalarında sıklıkla göz ardı edilen, kişisel psikolojik bariyerlerin sanatsal pratikle nasıl dönüştürüldüğünü göstermeyi hedefler.

3. Kavramsal Çerçeve Olarak Sindirella Kompleksi ve Sanatla Özgürleşme

Bu bölüm, çalışmanın teorik temelini oluşturan iki ana kavramı ele almaktadır. İlk olarak, kadınların bağımsızlaşma süreçlerinde karşılaştıkları psikolojik bir engel olarak *Sindirella Kompleksi* tanımlanacaktır. Ardından, bu kompleksin dayattığı pasif rollere ve kurtarıcı beklentisine karşı sanatın nasıl güçlü bir ifade, direniş ve özgürleşme aracı olarak konumlandığı incelenecektir.

3.1. Toplumsal Bir Engel Olarak Sindirella Kompleksi

Sindirella Kompleksi, kadınların bağımsızlık korkusu ve kurtarıcı beklentisiyle tanımlanan bir psikolojik kavramdır (Dowling, 1981). Bu kavram, kadınların bireysel potansiyellerini gerçekleştirme yolunda karşılaştıkları içsel ve toplumsal engelleri anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Dowling (1981), bu kompleksi, kadınların çocukluklarından itibaren toplumsal cinsiyet rolleriyle şekillenen bir kurtarıcıya ihtiyaç duyma beklentisi olarak tanımlar. Bu tutum, kadınların kendi ayakları üzerinde durma kapasitelerini sorgulamalarına ve ekonomik ya da duygusal olarak başkalarına bağımlı hale gelmelerine sebep olabilir. Şöyle ki, kadın, yetenekleri ve eğitim düzeyi yüksek olsa bile, toplumun *ideal kadın* normlarına uyum sağlamak adına kariyer hedeflerinden vazgeçebilir veya pasif bir rolü benimseyebilir (Özkan & Özkan, 2010; Coward, 1989).

Tam bu noktada, Duygu Asena 1987 yılında, kadınların bağımsızlık mücadelesini şu sözlerle özetliyordu:

Kadın olmak, kendi adına karar vermeyi öğrenmek demektir. Kendi hayatını kendi ellerine almak, başkalarının beklentilerine göre değil, kendi isteklerine göre yaşamak demektir. Kadın, kendi adına var olmalıdır. (Asena, 1987). Bu ifade ile kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin ötesine geçerek bireysel özgürlüklerini kazanmaları gerektiği vurgulanmaktadır.

Dowling'in *Sindirella Kompleksi* olarak isimlendirdiği tutum, bir çeşit bağımlılık olarak da değerlendirilebilir. Bağımlılık, genellikle bireyin kendi ihtiyaçlarını karşılayamaması ve başka bir kişiye ya da duruma sürekli olarak ihtiyaç duymasıyla tanımlanır (Young & Klosko, 1994). Benzer şekilde, kadınların kurtarıcı beklentisi, onların bireysel kararlar alma ve sorumluluk üstlenme konusundaki özgürlüklerini sınırlandırabilir. Bu dinamik, özellikle ekonomik bağımsızlık eksikliğinde daha belirgin hale gelir. Örnek olarak, Seguino (2000), kadınların ekonomik bağımlılığının toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle doğrudan ilişkili olduğunu ve bu bağımlılığın kadınların iş gücüne katılımını sınırladığını belirtmiştir. Sindirella Kompleksi'nin, kadınların kendi potansiyellerine ulaşmalarını engelleyen psikolojik ve toplumsal bir bağımlılık biçimi olarak ele alınması, bu kavramın daha geniş perspektiften anlaşılmasını sağlayabilir. Ancak, toplumsal farkındalık ve bilinçlenme süreçleriyle bu bağımlılığın üstesinden gelmek mümkündür. Eğitim, sanat

ve akademik alanlarda kadınları destekleyen politikaların geliştirilmesi, onların bireysel kimliklerini güçlendirmelerine katkı sağlayabilir (Leathwood & Read, 2009).

3.2. Kadınların İfade ve Direniş Aracı Olarak Sanat

Sanat, kadınlar için tarih boyunca en güçlü ifade ve direniş aracı olarak öne çıkmıştır. Özellikle toplumsal baskı altındaki kadınlar, sanat yoluyla duygularını, düşüncelerini ve toplumsal eleştirilerini dışa vurmuşlardır. Kadın sanatçılar, eserlerinde toplumsal cinsiyet rollerini eleştirerek, kendi kimliklerini ve deneyimlerini yansıtmış, aynı zamanda bu eserler aracılığıyla toplumsal farkındalık yaratmışlardır (Şan, 2023; Ergül, 2024).

Örneğin, İnci Eviner'in *Harem* adlı videosu, Osmanlı dönemine ait harem imgelerini yeniden ele alarak, bu mekânların Batı'nın oryantalist bakış açısıyla nasıl çarpıtıldığını eleştirir. 1997 tarihli *Harem* videosu, Batı'nın Oryantalist bakış açısını eleştirmenin yanı sıra, *Sindirella Kompleksi*'nin temel kurtarıcı ilkesine de meydan okumaktadır. Kadınlar, sessizce oturmak yerine, tipik harem imajını aktif şekilde yeniden yazar ve eserde kendi anlatılarını yaratırlar. Kadınların *prens* veya kurtarıcı figürüne güvenmeyi reddetmeleri ve öz motivasyonla bağımsızlıklarını elde eden özneler olarak konumları, güçlü bir metafor sunan bu eylemle vurgulanmaktadır. Eviner'in sanatsal tercihleri ve uygulamaları, kompleksin psikolojik bariyerini yıkarak, bağımsızlık korkusunun ancak eylem ve yaratıcılıkla üstesinden gelinebileceğini göstermektedir. Kadınların bu tür tarihsel stereotiplerden sıyrılarak kendi hikâyelerini yazma potansiyeline vurgu yapar. Bu tür eserler, kadınların yalnızca toplumsal normların yansıması olmadığını, aksine bu normlara karşı koyabilecek aktif bireyler olduklarını göstermektedir.

Sanatın kadınlar için ifade aracı olarak kullanımı hem bireysel düzeyde hem de kolektif bir direniş biçimi olarak önemlidir. Örneğin, 1970'lerde feminist sanat hareketi, kadınların sanat yoluyla patriyarkaya karşı nasıl bir direniş geliştirdiğini gözler önüne sermiştir (Pollock, 2021). Judy Chicago'nun *The Dinner Party* adlı eseri, tarih boyunca göz ardı edilen kadın figürlerini onurlandırarak, sanatın kadınların görünürlüğünü artırmadaki rolünü güçlü şekilde ortaya koyar.

Modern dünyada sanatın teknolojiyle entegrasyonu, kadınların küresel çapta etkili olabilmelerine olanak tanımaktadır. Örneğin, dijital sanat ve sosyal medya platformları, kadınların eserlerini daha geniş kitlelere ulaştırmalarını sağlamaktadır. Refik Anadol'un dijital sanat sergilerinin küresel çapta etki yarattığı dönemde, kadın sanatçılar da benzer şekilde teknolojiyi kullanarak görünürlüklerini artırmaktadır (Cantekin, 2024). İnci Eviner'in 2019'da Venedik Bienali'nde sergilediği *Biz, Başka Yerde* adlı yerleştirmesi, dijital teknolojilerin ve çoklu medya araçlarının sanatta nasıl dönüştürücü bir güç olarak kullanılabileceğine dair önemli bir örnektir (Antmen, 2014). Bu eser, bireyin toplumsal kimliklerle çatışmasını ele alırken, kadınların özgürleşme mücadelelerini bir anlatı aracı olarak sunar.

Sindirella Kompleksi, kadınların toplumsal normlarla çizilen sınırlarını aşma çabalarını ifade ederken, sanat bu kompleksin üstesinden gelmek için güçlü bir araç sunmaktadır. Kadın sanatçılar, eserlerinde genellikle toplumun kendilerine dayattığı sınırlamaları eleştirerek, kendi seslerini bulma mücadelesini yansıtmışlardır. Sanat, kadınların bireysel özgürlüklerini ifade etmeleri ve toplumsal cinsiyet rollerine karşı koymaları için platform sağlamaktadır. Bu anlamda, İnci Eviner, eserlerinde kadınların bağımlılık korkusunu ve kurtarıcı beklentisini sorgulamış, kadınların kendi hikâyelerini yazabileceklerine dair güçlü mesajlar vermiştir. Eviner'in *Harem* adlı eseri, kadınların pasif rollerden kurtulup aktif özneler hâline gelme sürecine dair güçlü bir metafor sunmaktadır. Benzer şekilde, Shirin Neshat, eserlerinde kadınların toplumsal ve politik baskılar altındaki mücadelelerini ele almış, özellikle *Women of Allah* serisinde kadınların bireysel kimliklerini ve özgürlük arayışlarını güçlü şekilde vurgulamıştır. Ayrıca, Nil Yalter, *Göçmen Kadınlar* adlı çalışmasında toplumsal cinsiyet ve göç temalarını bir araya getirerek, kadınların hem bireysel hem de kolektif özgürlük mücadelelerini görünür kılmıştır. Bu tür sanatçılar, eserleriyle kadınların pasif rollerden aktif özneler hâline gelme süreçlerinde bir rehber niteliği taşımakta ve *Sindirella Kompleksi*'nin üstesinden gelinmesine katkıda bulunmaktadır.

4. Kadınların Akademik ve Sanatsal Alandaki Mücadelesi

Önceki bölümde sunulan teorik çerçeve, bu bölümde kadınların profesyonel alandaki somut deneyimleriyle ilişkilendirilecektir. Bu bağlamda, ilk olarak kadınların sanat ve akademi dünyasında karşılaştıkları sistematik engeller ve *cam tavan* sendromu ele alınacaktır. Ardından, bu engellere rağmen kadınların nasıl birer 'yol açıcı' rolü üstlenerek kolektif bir mücadele alanı yarattıkları incelenecektir.

4.1. Kariyer Yolculuğundaki Sistematik Engeller ve Cam Tavan

Kadınların akademik dünyada karşılaştıkları engeller, cam tavan sendromu ve cinsiyetçi önyargılarla şekillenmektedir (Tan, 2000). Cam tavan, kadınların belirli bir seviyeye kadar yükselebilmelerine rağmen, görünmez engeller nedeniyle daha üst pozisyonlara erişimlerinin engellenmesi durumunu ifade eder. Örneğin, birçok üniversitede kadın akademisyenlerin sayısı erkek meslektaşlarına kıyasla yüksek olmasına rağmen, rektörlük veya dekanlık gibi üst düzey yönetim pozisyonlarında kadınların oranı oldukça düşüktür (Ayanoğlu, 2017). Bu yapı, kadınların akademik kariyerlerinde karşılaştıkları sistematik engellerin bir yansımasıdır. Diğer bir örnek ise, kadın akademisyenlerin bilimsel araştırma fonlarına erişimde erkek meslektaşlarına göre daha az destek almasıdır. Araştırmalar, kadınların başvurdukları projelerde cinsiyetçi önyargılar nedeniyle günümüzde dahi düşük kabul oranlarına sahip olduğunu göstermektedir (Kabasakal, 1998).

Ancak, son yıllarda kadın akademisyenlerin sayısındaki artış ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalık, kadınların akademik kariyerlerinde ilerlemelerine olanak sağlamaktadır. Üniversitelerde kadınlara yönelik destek mekanizmalarının geliştirilmesi, kadınların bilimsel çalışmalara daha fazla katkıda bulunmasını teşvik etmektedir (Öngünç, 2023). Kadınların akademik başarıları, toplumsal cinsiyet rollerinin ötesine geçerek bilim dünyasında güçlü şekilde seslerini duyurmalarını sağlamaktadır.

4.2. Sanat Alanında Yol Açıcı Olarak Kadın Akademisyenler

Kadın akademisyenler, sanat dünyasında yarattıkları dönüştürücü etkilerle toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine hem bireysel hem de yapısal düzeyde önemli katkılarda bulunmuşlardır. Onların çabaları, sanatın sadece bireysel ifade alanı olmasının ötesinde, gelecek nesiller için kalıcı yollar açan bir mücadele alanı olduğunu göstermektedir. Sindirella Kompleksi'nin getirdiği pasif *kurtarılmayı bekleme* durumuna karşı en güçlü eylemlerden biri de kadınların kendilerinden sonra geleceklere alan açan kurumsal, eğitsel ve kolektif roller üstlenmesidir.

Bu bağlamda, feminist sanat tarihçisi Griselda Pollock'un erkek egemen sanat tarihini eleştirel bir süzgeçten geçirerek kadın sanatçıların görünürlüğünü artırması, sanat kanonunun kendisini sorgulayan temel adımdır (Pollock, 2021). Benzer şekilde, Linda Nochlin'in *Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?* sorusu, sorunun kadınların yeteneğinden çok, onları dışlayan sistemsal engellerde olduğunu ortaya koyarak bir zihniyet devrimi yaratmıştır. Türkiye'de ise Zehra Çobanlı'nın seramik sanatında bir ekol oluşturarak genç kadın sanatçılara ilham kaynağı olması ve Nurhan Tekerek'in sanat eğitiminde toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım geliştirerek bilinci tabana yayması, bireysel kurtuluşun ötesinde, kolektif bir zemin yaratma çabasının somut örnekleridir (Kayserili, Kayserili M, & Satır, 2024).

Bu akademik ve kurumsal mücadele, sanatçı kolektifi Guerrilla Girls'un aktivist eylemlerinde en militan halini bulur. Onlar, sanat dünyasındaki cinsiyetçi mekanizmaları ifşa ederek, *bir presnin gelip onları keşfetmesini* beklemek yerine, bir araya gelip sistemin kapılarını zorlamanın mümkün olduğunu göstermişlerdir. Dolayısıyla, bu öncü kadınların her biri, kurtarıcıyı beklemek yerine, sistemin kendisini dönüştüren birer yapıcı ve yol açıcı rolü üstlenerek, sanat alanında pasif beklentiden aktif eyleme geçişin en güçlü kanıtlarını sunmuşlardır.

5. Örnek Olay Olarak İnci Eviner Sanatında Yaratıcı Eyleme Geçiş

Makalenin bu bölümünde, önceki bölümlerde ele alınan teorik ve bağlamsal çerçeve, Türkiye çağdaş sanatının öncü isimlerinden İnci Eviner'in sanatı üzerinden somutlaştırılacaktır. Eviner'in pratiği, Sindirella Kompleksi'nin dayattığı

pasif beklentiden yaratıcı eyleme geçişin güçlü bir örneğini sunar. Bu analiz, ilk olarak sanatçının spesifik eserleri üzerinden pasif kadın temsillerini nasıl yıktığını inceleyecek, ardından bu sanatsal direnişin ardındaki kolektif dayanışma felsefesini ele alacaktır.

5.1. Pasif Temsillere Başkaldırı Olarak *Harem* ve *New Citizen*

İnci Eviner, Türkiye'nin çağdaş sanat alanında öncü isimlerinden biridir. Sanat kariyeri boyunca toplumsal cinsiyet, kimlik ve kadınlık temalarını ele almış ve bu konuları eserlerinde eleştirel şekilde işlemiştir. Eviner'in 1997 yılında gerçekleştirdiği *Harem* adlı video çalışması, Osmanlı harem ve kadınlık temsillerini sorgulayarak, Batı'nın oryantalist bakış açısını eleştirmiştir. 2009 yılında 11. İstanbul Bienali'nde sergilenen *New Citizen* adlı çalışması ise, göç, kimlik ve aidiyet kavramlarını irdelemiştir. Eviner'in sanatı, kadınların kurtarılmayı bekleyen pasif figürler yerine, kendi hikâyelerini yazan aktif özneler olabileceğini göstermektedir. 2019 yılında Türkiye'yi 58. Venedik Bienali'nde temsil eden Eviner, *Biz, Başka Yerde* adlı yerleştirmesiyle büyük beğeni toplamıştır. Bu eser, bireyin toplumsal kimliklerle olan çatışmasını, kadınların mücadelelerini ve özgürleşme süreçlerini ele almıştır. Eviner'in eserleri, sadece sanatsal anlatım değil, aynı zamanda toplumsal dönüşüm için bir araç olarak da değerlendirilebilir. Sanatı, Sindirella Kompleksi'nin dayattığı pasif ve bağımlı kadın figürüne karşı bir başkaldırı niteliği taşımaktadır. Eviner'in söz konusu eserinde yer verdiği eleştirel bakış açısı, kadınların özgürleşme sürecine yönelik önemli bir rehber niteliğindedir.

5.2. Bireysel Direnişten Kolektif Dayanışmaya Geçişte Ernst Neizvestny Etkisi

Sanatçının direniş ve bağımsızlık korkusu fikirlerine yaklaşımını anlamak için önemli bir ipucu, Akbank Sanat Konuşmaları'nda ele alınan Eviner'in Ernst Neizvestny üzerindeki etkisidir. Neizvestny'nin bireysel direnişten ziyade özgürlük mücadelesine ve grup dayanışmasına vurgu yapan yöntemi, Eviner'in çalışmalarını etkilemiş ve ona profesyonel hayatının dışında bir amaç kazandırmıştır. Eviner'in sanatı, Sindirella Kompleksi'nin tanımladığı edilgen kadın arketipine karşı çıkan sanatsal bir yanıt niteliğindedir. Eserlerindeki figürlerin kaotik ve devinimli yapısı, kompleksin dayattığı statükoyu reddeden bir eylemlilik biçimi sunar. Dolayısıyla Eviner, bu makalede kompleksin aşılmasına yönelik sanatsal bir figür olarak ele alınmaktadır.

İnci Eviner, 27 Mayıs 2022 tarihinde yayımlanan, Akbank Sanat Konuşmaları adlı YouTube programında, sanat pratiği, akademik kariyeri ve performans sanatı üzerine deneyimlerini paylaşırken, John Berger'in kitabında bahsedilen Ernst Neizvestny karakterinden etkilendiğini ifade etmiştir. Neizvestny, İkinci Dünya Savaşı'nda yaşadığı ölümle yüzleşme deneyiminin sanatsal vizyonunu derinden etkilediği heykeltıraş ve sanatçısıdır. Onun sanat ve varoluşa dair yaklaşımları şu şekilde özetlenebilir:

Ölüm ve Sanat: Neizvestny için ölüm, son değil, yeni bir başlangıçtır. Savaş deneyimi, onun yaşamı ve sanatı algılaya biçimini şekillendirmiştir. Sanatında, ölümden ziyade yaşam gücünün yoğunluğu öne çıkar.

Beden ve Evrensellik: Neizvestny, bedensel deneyim üzerinden evrensel yaşantıya ulaşmayı hedefler. Sanatı, bireysel hikâyelerden ziyade kolektif yaşama vurgu yapar.

Sezgi ve Materyalle İlişki: Görmeye dayalı bir sanat anlayışı benimsemesine rağmen, materyalle çalışırken sezgilerine ve dokunma duyusuna öncelik verir.

Form ve İçerik Uyumu: Sanatta, içerik ve formun birliğine önem verir. Bir eserin çağdaş yaşantıya uygunluğu ve içeriğinin dünyayı ne ölçüde yansıttığı temel değerlendirme ölçütüdür.

Dayanıklılık ve Direniş: Sanatında bireysel direnişten çok, kolektif dayanışma ve özgürlük mücadelesine vurgu yapar.

Anıtların Zamana Direnci: Anıtların, halk tarafından anlamlı bulunduğu sürece zamana meydan okuduğunu savunur (Berger, 2007).

Eviner'in eserlerinde yer alan rehber niteliğindeki eleştirel bakış açısını anlamak için, onun toplumsal cinsiyet rollerine yönelik yaptığı derin sorgulamaları da incelemek önemlidir. Bu bağlamda, *Harem* adlı videosunda kadınların tarih boyunca maruz kaldığı stereotipleri ve Batı'nın oryantalist bakış açısını eleştirirken, aynı zamanda kadınların kendi hikâyelerini yazma potansiyeline vurgu yapar. Bu bağlamda, Eviner'in sanatı, kadınların toplumsal normlarla çizilen sınırlarını aşmaları için alan açar. Ayrıca, *New Citizen* adlı çalışmasında, bireyin kimlik ve aidiyet kavramlarıyla olan ilişkisini irdelerek, kadınların yalnızca toplumsal rollerle tanımlanamayacağını savunur. Pollock (2021), kadın sanatçıların bu tür eleştirel eserler aracılığıyla hem bireysel hem de kolektif özgürleşme süreçlerini hızlandığını belirtir. Eviner'in 2019'da sergilediği *Biz, Başka Yerde* adlı yerleştirmesi ise, bireyin toplumsal kimliklerle çatışmasını ele alırken, kadınların özgürleşme mücadelelerini bir anlatı aracı olarak sunar. Bu eser, kadınların yalnızca pasif birer figür olmadığını, kendi yaşamlarının aktif özneleri olduğunu vurgular. Dolayısıyla, Eviner'in sanatı, kadınların *Sindirella Kompleksi*'nden sıyrılarak bağımsız kimlik inşası için güçlü bir rehber sunmaktadır.

6. Tartışma

Sindirella Kompleksi kavramı, kadınların bağımsızlık korkusu ve kurtarıcı beklentileri ile şekillenen psikolojik bir durumu tanımlamaktadır. Bu makale, kadınların kariyer yolculuğunu ele alırken, bu engellerin ve kurtarıcı beklentisinin, yalnızca kadınlara ait olmadığını, aynı zamanda toplumun genel potansiyelini nasıl sınırladığını da dikkate almaktadır. Sanat ve akademide kadınların karşılaştığı zorluklar, bu alanların iç dinamiklerinde yerleşmiş dengesizliklerin yansıması olarak görülmektedir. Bu çalışma, Sindirella Kompleksi'nin sadece kadınlara özgü bir sorun olmadığını, aksine toplumsal cinsiyet rollerinin her birey ve kurum üzerindeki karmaşık etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bütünsel perspektif, toplumsal cinsiyet eşitliğinin neden kolektif bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır. Bu kompleks, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranma konusunda duydukları baskıyı artırmakta ve bu baskı, kadınların kendi kariyer hedeflerine ulaşmalarında engel teşkil etmektedir. Özellikle akademik ve sanatsal alanlarda, kadınların erkek meslektaşlarına kıyasla daha fazla engelle karşılaştıkları gözlemlenmektedir. Söz konusu durum, kadınların kendi yeteneklerini ve potansiyellerini gerçekleştirmelerine yönelik içsel bir çatışma yaratmakta ve çoğu zaman kurtarıcı figür arayışına itmektedir.

Bu çalışmanın bulguları, Sindirella Kompleksi'nin kadınlara dayattığı bağımsızlık korkusu ve kurtarıcı beklentisinin, İnci Eviner'in sanat pratiğinde gözlemlendiği üzere, iktidarının kırılmasıyla aşılabileceğini ortaya koymaktadır. Eviner'in *Harem* ve *Biz, Başka Yerde* eserlerindeki kadın figürlerinin kaotik eylemliliği, pasif bir bekleyişten ziyade sanatsal bir direnişi temsil eder. Sanatçı, erkek egemen bakışın nesneleştirdiği bedeni yeniden inşa ederek, psikolojik bir açmaz olan Sindirella Kompleksi'ni estetik ve eleştirel bir eylem alanına dönüştürmüştür.

Bu çalışma, sanatın kadınların bireysel özgürleşme süreçlerinde araç olarak kullanılabileceğini ortaya koymakla birlikte, sanat dünyasındaki yapısal eşitsizliklerin ve erkek egemenliğinin hâlâ devam ettiği gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir. Örneğin, Linda Nochlin'in *Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?* makalesiyle başlattığı tartışmalar, kadınların görünürlüğünü artırmış olsa bile, sanatın piyasalaşması ve kurumsal yapıların kadınlara hâlâ eşit fırsatlar sunmada yetersiz kalması gibi konular literatürde daha derinlemesine incelenmeye muhtaçtır. Makalede ele alınan İnci Eviner gibi başarılı örnekler, bu yapısal engellere rağmen kazanılan zaferleri temsil ederken, aynı zamanda sanat ve akademi dünyasının tüm kadınlar için eşit bir oyun alanı hâline gelmesi konusunda hâlâ katedilmesi gereken uzun yollar olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bu çalışma, kadınların özgürleşme mücadelesinin hem bireysel cesaret hem de sistemsel reformlarla mümkün olabileceği düşüncesini pekiştirmektedir. Bu noktada Eviner'in Ernst Neizvestny'den devraldığı bireysel direnişten ziyade kolektif dayanışma felsefesi kritik bir önem taşır. Kadınların akademik ve sanatsal alanlardaki mücadelesi, sadece tekil başarı hikâyeleri olarak kaldığında sistemin kendisi değişmemektedir. Oysa Eviner'in eserlerinde vücut bulan birlikte eylem hali, Guerrilla Girls gibi kolektif pratiklerle birleştiğinde cam tavanların kalıcı olarak kırılmasını getirebilir.

Özellikle kadınların akademik ve sanatsal kariyerlerinde karşılaştıkları engeller, toplumsal cinsiyet rollerinin ve beklentilerinin yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, kadınların emek ve zekâ potansiyellerini kullanarak kendi kariyerlerini inşa etme çabaları son derece önemlidir. Ancak, birçok kadın, eğitimsel ve çevresel faktörler nedeniyle istemeden de olsa kurtarıcı beklentisi içinde olabilmektedir. Bu durum, toplumsal normların ve geleneksel cinsiyet rollerinin, kadınların bireysel potansiyellerini gerçekleştirme yolundaki en büyük engellerden biri olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, kadınların kendi başarılarını elde etme çabaları, dışsal destek arayışları ile içsel motivasyonları arasında denge kurma gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kadınların akademik ve sanatsal kariyerlerinde kendi yollarını çizme çabaları önemli bir sosyal değişim potansiyeli taşımaktadır. Ancak, bu süreçte karşılaşılan toplumsal cinsiyet normları ve beklentileri, kadınların kendi başarılarını elde etme arayışlarını karmaşık hale getirmektedir. Kadınların kendi emek ve akıllarını kullanarak kariyerlerini inşa etme çabaları, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin önemli bir parçası olmasına rağmen, kurtarıcı beklentileri ile ele alınmalıdır. Bu durum, kadınların kendi potansiyellerini gerçekleştirmeleri için gereken destek mekanizmalarının ve toplumsal farkındalığın artırılmasının önemini vurgulamaktadır.

7. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Sindirella Kompleksi'nin kadınların akademik ve sanatsal kariyerlerinde nasıl engeller oluşturduğunu ve bu engellerin nasıl aşılabileceğini İnci Eviner örneği üzerinden ele almıştır. İnci Eviner'in sanatı, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine karşı koymaları ve bireysel özgürlüklerini ifade etmeleri için güçlü bir araç sunmaktadır. Çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Sanat, kadınların toplumsal normlara karşı koymaları ve kendi hikâyelerini yazmaları için bir platform sunmaktadır. İnci Eviner'in sanatı, bu bağlamda önemli bir örnek oluşturmaktadır. Kadın akademisyenler ve sanatçılar, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde önemli rol oynamaktadır. Kadınların görünürlüğünü artırmak ve destek mekanizmaları oluşturmak, bu sürecin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Kadınların özgüvenlerini artırmaları, kendi değerlerini tanımaları ve dayanışma içinde olmaları, Sindirella Kompleksi'nin üstesinden gelmek için önemli adımlardır.

Eğitim kurumları ve sanatsal organizasyonlar, kadınların bireysel ve kolektif özgürleşme süreçlerini desteklemek için kapsayıcı politikalar geliştirebilir. Kadınların başarı hikâyeleri, medya ve akademik yayınlar aracılığıyla daha fazla görünür kılınabilir. Kadın sanatçılar ve akademisyenler arasında iş birliğine dayalı platformlar oluşturularak, dayanışma içinde çalışmaları teşvik edilebilir. Toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi hem bireysel hem de kurumsal düzeyde desteklenmeli ve kalıcı politikalarla güçlendirilmelidir.

Üniversiteler, kadın akademisyenlere yönelik mentorluk programları ve liderlik pozisyonları için şeffaf terfi mekanizmaları geliştirerek bu süreci kurumsal düzeyde destekleyebilirler. Sanat galerileri ve müzeler ise, kadın sanatçıların eserlerine daha fazla sergi alanı açarak, onlara ait fon oluşturarak ve uluslararası platformlarda görünürlüklerini artırarak pratik çözümler sunabilirler. Bu tür somut adımlar, kadınların *kurtarıcı beklemek* yerine, kendi kariyerlerini inşa etme ve birbirleriyle dayanışma içinde ilerleme yeteneklerini pekiştirecektir.

Sonuç olarak, Sindirella Kompleksi, kadınların akademik ve sanatsal yaşamlarında karşılaştıkları engelleri anlamak ve bu engelleri aşmak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. İnci Eviner'in sanatı, kadınların bireysel özgürlüklerini ifade etmeleri ve toplumsal normlara karşı koymaları için güçlü bir örnek oluştururken, kadınların akademik ve sanatsal alanlarda daha fazla yer bulması için sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Kaynakça

Antmen, A. (2000). *Kimlikli bedenler: Sanat, kimlik, cinsiyet*. Sel Yayıncılık.

Antmen, A. (2014). *İçerideki/dışarıdaki sanat: Türkiye'de çağdaş sanatın 30 yılı*. Yapı Kredi Yayınları.

- Asena, D. (1987). *Kadının adı yok*. Afa Yayınları.
- Ayanoğlu, F. (2017). Cam tavan: Akademisyen kadınlar üzerine bir araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*, (61), 1-15.
- Aydın, S. K. (2024). Dünyadaki ilk kadın teşkilatlanması olan Bacıyân-ı Rum: Kadın Ahiler ve kadınların Ahilikteki statü ve rolleri. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 53-59.
- Berger, J. (2007). *Sanat ve devrim* (3. Baskı). Agora Kitaplığı.
- Berktaş, F. (2010). *Tarihin cinsiyeti*. Metis Yayınları.
- Cantekin, Y. (2024). The complete marbles: Marc Quinn'in ideal beden ve öteki kavramlarına katkısı. *Art-e Sanat Dergisi*, 16(32), 864-879. <https://doi.org/10.21602/sduarte.1367289>
- Connell, R. (2002). *Gender*. Polity Press.
- Coward, R. (1989). *Kadınlık arzuları: Günümüzde kadın cinselliği* (A. Yalçınkaya, Çev.). Ayrıntı Yayınevi.
- Dowling, C. (1981). *The Cinderella complex: Women's hidden fear of independence*. Summit Books.
- Ergül, İ. (2024). *Çağdaş sanatta yenilikçi bakış açılarıyla feminizm: Sergi pratikleri ve sanatsal yaklaşımlar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Erzen, J. N. (2015). *Çoğul estetik*. Metis Yayınları.
- Fink, A. (2019). *Conducting research literature reviews: From the internet to paper* (5th ed.). SAGE Publications.
- Kabasakal, H. (1998). Türkiye'de kadınların iş hayatındaki yeri ve kariyer engelleri. *Amme İdaresi Dergisi*, 31(2), 75-89.
- Kayserili, M. E., Kayserili, M. S., & Satır, U. K. (2023). Sanat eğitiminin önemi ve diğer disiplin alanları üzerindeki etkisi. C. Şengünalp (Ed.), *Disiplinler arası sanat pratikleri içinde* (s. 160-169). Detay Yayıncılık.
- Leathwood, C., & Read, B. (2009). *Gender and the changing face of higher education: A feminized future?* SRHE and Open University Press.
- Nochlin, L. (1971). Why have there been no great women artists? *ARTnews*, 69(9), 22-39.
- Öngünç, B. (2023). *Kadın akademisyenlerin akademik hayatlarında karşılaştıkları sorunlar üzerine bir araştırma: İstanbul örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Özkan, M., & Özkan, B. (2010). Toplumsal cinsiyet ve kariyer engelleri. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 321-344.
- Pollock, G. (2021). *Vision and difference: Feminism, femininity and histories of art*. Routledge.
- Seguino, S. (2000). Gender inequality and economic growth: A cross-country analysis. *World Development*, 28(7), 1211-1230. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(00\)00018-8](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(00)00018-8)
- Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104, 333-339. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039>
- Şan, K. (2023). *Sanat ve zanaat akımı bağlamında tuval üzerine nakış uygulamaları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
- Tan, M. (2000). *Türkiye'de kadın akademisyenler: Dün, bugün ve gelecek*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Young, J. E., & Klosko, J. S. (1994). *Reinventing your life: The breakthrough program to end negative behavior and feel great again*. Plume.

Teşekkür

Dersleri kapsamında İnci Eviner'in sanat pratiği ile tanışmama vesile olan Sayın Doç. Dr. Müge Selçuk'a ve sanatsal duruşuyla bu araştırmaya ilham veren Sayın İnci Eviner'e teşekkür ederim. Ayrıca, eğitim ve akademik çalışma hayatım boyunca desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem başta olmak üzere, hayatıma dokunmuş ve ilham vermiş tüm güçlü kadınlara sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

